

บทที่ 4

เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ครั้งนี้ พบว่า มีประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นความสำคัญที่สามารถยกขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบ ให้เห็นนัยสำคัญ ใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 4.1. ปัจจัยร่วมที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์
- 4.2. ความเหมือนระหว่างแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์
- 4.3. ความแตกต่างระหว่างแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์

4.1 ปัจจัยร่วมที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องธัมมิกราชา

ปัจจัยร่วมที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ คือ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางการเมือง

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ ต่างถูกสังเคราะห์ ขึ้นมาจากบริบททางสังคม และการเมือง ปัจจัยต่างๆ ทางสังคมและการเมือง เป็นตัวเร่งก่อให้เกิดแนวคิดที่จะสามารถแก้ปัญหาทางสังคมและการปกครองได้

4.1.1 ปัจจัยทางสังคม

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในอินเดีย มีปัญหาเรื่องการยึดถือวรรณะ เป็นกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมและถือเป็นกฎเกณฑ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เนื่องจากการแบ่งวรรณะถูกกำหนดโดยพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น บุคคลใดที่เกิดมาในวรรณะใดแล้ว ต้องอยู่ในวรรณะนั้นๆ และปฏิบัติหน้าที่ของตนไปตามวรรณะ ไม่มีสิทธิที่จะเปลี่ยนแปลงทั้งวรรณะและหน้าที่ตลอดชีวิต

การแบ่งวรรณะจึงเป็นการสร้างความยุติธรรมให้กับคนในสังคม ทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่ตกอยู่ในอำนาจของคนส่วนน้อย คือ พวกวรรณะพราหมณ์ ที่อ้างว่าตนเป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับพระผู้เป็นเจ้าได้ และเมื่อพระผู้เป็นเจ้าต้องการสิ่งใดก็ย่อมจะบอกกล่าวกับพวกตน ดังนั้น สิ่งใดที่พวกพราหมณ์อ้างว่าพระผู้เป็นเจ้าสั่งลงมา ทุกคนในสังคมจะต้องปฏิบัติตามและเชื่อฟังโดยปราศจากข้อสงสัยใดๆทั้งสิ้น เมื่อสภาพทางสังคมเป็นเช่นนี้ บุคคลที่เกิดมา

ในวรรณกะษัตริย์ ซึ่งเป็นชนชั้นผู้ปกครองจึงเป็นบุคคลที่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าได้กำหนดเอาไว้ และมอบอำนาจให้ในฐานะที่เป็นตัวแทนของพระองค์ให้ลงมาปกครองมนุษย์ ผู้ปกครองมีฐานะเป็นสมมติเทพ มีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะปกครอง การโต้แย้งผู้ปกครองเท่ากับเป็นการโต้แย้งพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า สิทธิในการปกครองจึงมีได้อยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง แต่อยู่เหนือขึ้นไปกว่านั้นและผู้ปกครองเป็นผู้ที่ได้รับสิทธินั้นมา

เพลโตเกิดในนครรัฐเอเธนส์ของกรีก นครรัฐของกรีกเป็นนครรัฐอิสระ มีการปกครองเศรษฐกิจ สังคม แตกต่างกันไป สามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน แต่ละนครรัฐจึงมีการแย่งชิงความเป็นใหญ่เหนือนครรัฐอื่นๆ โดยเฉพาะนครรัฐเอเธนส์และนครรัฐสปาร์ตา ได้ทำสงครามพิโลโพนีเซียนเพื่อแย่งชิงเส้นทางการเดินเรือซึ่งเป็นเส้นทางการค้าขายไปยังตอนใต้ของอิตาลีและซิซิลี ซึ่งมีชาวกรีกอาศัยอยู่มากมายแต่สงครามครั้งนี้ นครรัฐเอเธนส์เป็นผู้พ่ายแพ้แก่นครรัฐสปาร์ตา

สภาพสังคมในนครรัฐเอเธนส์ เป็นผลมาจากความพ่ายแพ้สงครามซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้สังคมเกิดความวุ่นวายระส่ำระสาย ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของนครรัฐสปาร์ตา บางพวกก็ยินยอมอยู่ภายใต้อำนาจของสปาร์ตา เพื่อความอยู่รอดของตนเอง และเพื่อจะได้รับการมอบอำนาจให้เป็นตัวแทนของสปาร์ตาเข้ามาทำหน้าที่ในการปกครอง อำนาจในการปกครองจึงตกอยู่กับพวกที่เห็นแก่ทรัพย์สินเงินทอง ยอมเป็นหุ่นเชิดของศัตรูที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในบ้านเมืองของตนเอง ส่วนพวกที่ไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจของหุ่นเชิดพวกนี้ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศก็พากันโค่นล้มอำนาจ ถึงแม้จะสามารถโค่นล้มอำนาจของพวกนี้ได้ แต่ก็มิได้ทำให้สภาพสังคมดีขึ้นไปกว่าเดิมกลับเลวร้ายลงไปอีก เนื่องจากพวกที่ได้เข้ามาปกครองมีอำนาจในการปกครองเป็นกลุ่มคนที่มีได้มีความรู้ ความสามารถในการปกครอง บางคนเป็นพ่อค้า เป็นชาวนา เป็นกรรมกร ฯลฯ ซึ่งชีวิตในแต่ละวันมีเคຍยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเลย เมื่อได้เข้าไปทำหน้าที่ปกครอง จึงไม่มีความสามารถในการปกครอง ทำให้นครรัฐเอเธนส์ ต้องพบกับความหายนะในที่สุด

4.1.2 ปัจจัยทางการเมือง

สภาพทางการเมืองในอินเดีย มีระบบการปกครองแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง และปกครองด้วยอำนาจที่สมบูรณ์เด็ดขาด และระบบสภาคีธรรม การปกครองแบบนี้กษัตริย์มิได้มีอำนาจเด็ดขาดเพียงผู้เดียว ปัญหาทางการเมืองจึงอยู่ที่รัฐที่ปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มักจะมีผู้เข้ามารุก

รานรัฐที่ปกครองโดยระบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นรัฐเล็กๆ พระพุทธศาสนาเห็นว่าระบบการปกครองมิได้เป็นปัญหาเลย ปัญหาอยู่ที่ผู้ใช้อำนาจในการปกครอง หากผู้ใช้อำนาจเป็นคนไม่ดี ไม่มีคุณธรรม ก็ย่อมเป็นผู้ปกครองที่เลว และหากมีคณะบุคคลหลายๆ ไปปกครองบ้านเมือง ก็ย่อมทำให้ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองต้องประสบกับความเดือดร้อนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะผู้ปกครองทั้งสองระบบนึกถึงผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าที่จะคิดถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน และใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง และพรรคพวกของตน ดังนั้น ปัญหาจึงมีใ้ช้อยู่ที่ระบบการปกครอง หากอยู่ที่บุคคลผู้ใช้อำนาจในการปกครอง

ส่วนสภาพทางการเมืองในนครรัฐเอเธนส์ หลังจากที่ถูกฝ่ายแพ่งสงครามพิโลโพนีเซียน ทำให้รูปแบบการปกครองเปลี่ยนจากระบบประชาธิปไตยเป็นระบบคณาธิปไตย ซึ่งมีสปาร์ตาเป็นผู้สนับสนุน แต่เนื่องจากรัฐบาลชุดนี้ใช้อำนาจเผด็จการและแสวงหาผลประโยชน์ให้กลุ่มของตนจนประชาชนทนไม่ได้จึงได้โค่นล้มรัฐบาลและเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง แต่สภาพทางการเมืองก็มิได้ดีขึ้นกลับกลายเป็นตรงข้าม รัฐบาลได้ใช้อำนาจเผด็จการโดยเสียงข้างมากผลักดันให้มีการประหารชีวิตโสกราตีส ผู้ที่เพลโตเห็นว่าเป็นบุคคลที่ดีและมีคุณธรรมมากที่สุด ผลเสียของการปกครองระบบนี้ทำให้นครรัฐเอเธนส์ต้องพังพินาศ เพลโตเห็นว่าระบบประชาธิปไตยเป็นระบบที่ให้คนจำนวนมากที่ไม่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารบ้านเมือง นำไปสู่ความขัดแย้งและความพินาศของรัฐในที่สุด นอกจากนี้โสกราตีส ผู้เป็นอาจารย์ของเพลโต ซึ่งเป็นคนดีมีคุณธรรมที่สุด ยังถูกตัดสินประหารชีวิตในสมัยที่ประชาชนส่วนใหญ่เข้ามามีอำนาจในการปกครองในข้อกล่าวหาว่า "ชักจูงเยาวชนให้หลงผิดไม่ทำพิธีเคารพบูชาเทพีประจำนครรัฐ"

ดังนั้น การที่มีผู้ปกครองบ้านเมืองที่ขาดความรู้ความสามารถและไร้คุณธรรม เข้ามาบริหารบ้านเมือง ย่อมสร้างภัยพิบัติอันใหญ่หลวงให้แก่รัฐ

จากปัจจัยทางสังคมและการเมือง ซึ่งถือเป็นปัจจัยร่วมที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ แต่ในรายละเอียดทางสังคมและการเมืองของอินเดียและกรีก ย่อมมีความแตกต่างกัน เนื่องจากคนอินเดียก็มีโซคนกรีก และคนกรีกก็มีโซคนอินเดีย ภูมิหลังทางความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการดำเนินชีวิตย่อมมีความแตกต่างกัน แต่ทั้งพระพุทธศาสนาและเพลโต ย่อมต้องการนักปกครองที่ดี ที่สามารถแก้ปัญหาทางสังคมและการเมืองให้ดีขึ้นกว่าเดิมทำให้ประชาชนที่อยู่ในสังคมหรือรัฐนั้นได้รับความสงบสุข ดังนั้น นักปกครองที่ดีในพระพุทธศาสนา คือ ธัมมิกราชา ส่วนของเพลโต คือ ราชาปราชญ์

4.2. ประเด็นที่เหมือนกันในแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์

4.2.1 ธรรมชาติของมนุษย์

พระพุทธศาสนามีความเห็นตรงกับเพลโตว่า รัฐเกิดขึ้นโดยสภาวะตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งสภาวะตามธรรมชาตินี้เป็นสภาพที่มนุษย์ทนไม่ได้เพราะทุกคนมีกฎของตนเอง ชีวิตหาความสงบไม่ได้คาดการณ์อะไรล่วงหน้าไม่ได้ ผู้ที่อ่อนแอไม่มีทางที่จะต่อสู้กับผู้ที่แข็งแรงได้ ดังนั้น จึงต้องมีผู้ตัดสินที่ยุติธรรม มีกฎหมายและอำนาจการบริหารที่จะตัดสินเรื่องต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง

สภาพธรรมชาติ ตามที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร เดิมที่เป็นภาวะที่สงบสุข ต่างคนต่างอยู่ไม่มีการแก่งแย่งกันเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ แม้จะมีความขัดแย้งกันขึ้นก็ได้มีการทำร้ายลงโทษกัน ต่อมาเมื่อมีการกระทำผิดอย่างซ้ำๆ จึงมีการจัดการลงโทษกันเอง สภาวะที่มีความขัดแย้ง และมีการลงโทษจึงจำเป็นต้องมีผู้ตัดสินที่มีความยุติธรรม มีกฎกติกาในการตัดสิน จึงต้องมีผู้ปกครอง

ส่วนเพลโตเห็นว่า คนเรานั้นมีสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมาก ทั้งในด้านการรักษาชีวิต และเพิ่มพูนความสุข การอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดการให้และเมื่อมีอาณาเขตขยายต่อไปการกระทบกระทั่งกันระหว่างรัฐ จึงจำเป็นต้องมีกองทัพและมีผู้ปกครอง

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงถือได้ว่าตามทัศนะพระพุทธศาสนาและเพลโต รัฐและการปกครองเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นตามธรรมชาติของมนุษย์

รัฐที่ดีของเพลโต จึงเป็นรัฐที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ทำให้มนุษย์บรรลุความสุขตามธรรมชาติของแต่ละคน มนุษย์ไม่สามารถประกอบกรรมดีได้โดยแยกตนเองอยู่นอกสังคมอย่างโดดเดี่ยว (Isolation) มนุษย์จำเป็นต้องมารวมกันเป็นสังคม เพื่อร่วมกันประกอบกรรมดี หน้าที่ของรัฐก็คือ การส่งเสริมให้มีคุณความดี (Virtue) และความสุข (Happiness) รัฐจะต้องมีกฎหมายและสถาบันการปกครองที่จะส่งเสริมให้เกิดสถานการณ์ที่จะทำให้คนส่วนมากที่สุดเป็นคนดี หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งรัฐจะต้องมีกฎหมายและสถาบันการปกครองไว้เพื่อให้สวัสดิการแก่ทุกคน ชีวิตที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวนั้นจะประสบความสำเร็จได้ยาก การมีชีวิตร่วมกันเป็นรัฐจึงจัดว่าเป็นทางสู่ความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น (เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์, 2516 : 32-33) แต่พระพุทธศาสนาไม่ถือว่ารัฐเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เป็นคนดีหรือเลว เนื่องจากมนุษย์จะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์เอง รัฐที่ดีเพียงแต่ทำให้คนมีเสรีภาพมีโอกาส หรือมีสภาพแวดล้อมในการทำความดีเท่านั้น เพราะคนที่ไม่อยู่ในรัฐก็สามารถเป็นคนดี และทำความดีได้

การที่เพลโตเชื่อว่ารัฐที่ดีจะต้องเป็นรัฐที่มีลักษณะสอดคล้องกับธรรมชาติ ก็เพราะเพลโตมีความเชื่อในเรื่องแบบ (Form) แบบที่ว่านี้รวมทั้งความดี ความงาม และคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความยุติธรรม ความอดทน ความกล้าหาญ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้มีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้าง แต่มนุษย์สามารถเข้าใจได้ด้วยปัญญา รัฐจึงแบ่งคนออกเป็น 3 ชั้น คนที่มีปัญญาจึงต้องเป็นผู้ปกครอง เพราะสามารถเข้าใจสิ่งเหล่านี้ได้อย่างแท้จริง ผู้ที่มีสติปัญญาไม่ดีควรทำตามคำแนะนำของผู้ปกครอง การปฏิบัติตามระเบียบและหน้าที่ ต่าง ๆ ที่ผู้ปกครองเป็นผู้กำหนด จึงเป็นการปฏิบัติที่กลมกลืนกับธรรมชาติของตน ทุกคนต้องเชื่อมั่นในตัวผู้ปกครอง และปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ ไม่ก้าวร้าวหน้าที่ของบุคคลอื่น ดังนั้น การที่เพลโตเชื่อเรื่องโลกแห่งแบบและธรรมชาติของมนุษย์ เพราะเพลโตเชื่อเรื่องจิตและนามธรรม ส่วนจุดมุ่งหมายในการสร้างรัฐ ทั้งพระพุทธศาสนาและเพลโตมีจุดหมายเดียวกันคือ เพื่อให้ความสุขแก่ประชาชน

4.2.2 การปกครองและเป้าหมายของการปกครอง

พระพุทธศาสนาและเพลโต มีความเห็นตรงกันในเรื่องการปกครองและเป้าหมายของการปกครองว่า การปกครองที่ดี คือ การปกครองโดยธรรมเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน

ในทัศนะพระพุทธศาสนา อำนาจของผู้ปกครองมาจากการยินยอมสละอำนาจของประชาชนให้ผู้ปกครอง ผู้ปกครองมีความชอบธรรมที่จะใช้อำนาจในการปกครองได้เต็มที่ แต่ก็ยังอยู่ในการควบคุมดูแลของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจและผู้ปกครองจะอยู่ในอำนาจได้นานตราบที่ผู้ปกครองยังเป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในธรรมและยึดธรรมเป็นหลักในการปกครอง เพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน แต่หากเมื่อใดผู้ปกครองประพฤติไม่ถูกต้อง การกระทำของผู้ปกครองมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน ประชาชนก็สามารถเรียกร้องอำนาจนั้นกลับคืนมาได้

การปกครองโดยธรรมหรือการใช้อำนาจธรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยผู้มีธรรมประจำตัว เพราะธรรมเป็นนามธรรมจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่ออาศัยผู้ที่ปฏิบัติธรรม มีจิตใจเป็นธรรม และมีความมุ่งหมายที่จะปกครองให้เป็นธรรมไม่เอนเอียงไปตามอคติต่าง ๆ ส่วนระบบการปกครองนั้น พระพุทธศาสนามีได้เสนอระบบการปกครองใดเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด แต่เสนอว่าการปกครองจะเป็นระบบใดก็ตามจะดีได้ตามอุดมคติ ก็ต้องมีผู้ปกครองที่ดีที่ใช้ธรรมเป็นหลักในการปกครอง อำนาจของผู้ปกครองของพุทธศาสนาจึงเป็นอำนาจที่ชอบด้วย

ธรรมเสมอ อำนาจที่ใช้จึงเป็นอำนาจธรรมอิงอาศัยหลักธรรม ไม่ใช่การใช้อำนาจโดยอารมณ์ หรือเหตุผลส่วนตัวหรือยึดถือผลประโยชน์ส่วนตัว

ในทัศนะของเพลโต อำนาจของผู้ปกครองจะมีความสัมพันธ์กับพื้นฐานแห่งปัญญา ความยุติธรรมคือความรู้ของผู้ปกครอง ที่จะทำให้การปกครองสมบูรณ์แบบ และปราศจาก เงื่อนไข ดังนั้น เมื่อผู้ปกครองเป็นผู้ทรงคุณธรรม การปกครองในรัฐจึงต้องปราศจากกฎหมาย เพราะผู้ปกครองสามารถปกครองคนในรัฐด้วยปัญญา การใช้ปัญญามีความยืดหยุ่นเหมาะสม กับสถานการณ์ที่แตกต่างกันมากกว่ากฎหมายเพราะกฎหมายมีลักษณะตายตัวมักไม่สอดคล้อง กับความหลากหลายของสถานการณ์ โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การใช้กฎหมายมีลักษณะที่ตายตัวแม้จะปรับปรุงแก้ไขก็มักไม่ทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้น เมื่อผู้ปกครอง เป็นผู้มีความปัญญา ก็จะสามารถใช้ปัญญาเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและทันทั่วทั้งที่ และ เนื่องจากการใช้อำนาจในอุดมรัฐ ถูกพิจารณาว่าไม่เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ปกครองถูกเปรียบเทียบกับ เหมือนนายแพทย์ การปกครองจึงเหมือนกับการรักษาคนไข้ กล่าวคือ ผู้ปกครองต้องใช้ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในการปกครอง จึงจะทำให้ประชาชนได้รับความสุข มีชีวิตที่ ดี ถ้าผู้ปกครองไม่มีความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในการปกครอง ไม่สามารถให้ ประชาชนมีชีวิตที่ดี และมีความสุข ในที่สุดอำนาจของผู้ปกครองก็จะเสื่อมลงและถูกปฏิบัติโค่น อำนาจลงในที่สุด เนื่องจากผู้ปกครองจะต้องปกครองโดยธรรม ดังนั้นวิถีชีวิตของผู้ปก ครองจึงต้องมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากประชาชนทั่วไป กล่าวคือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้เสียสละ ทำการปกครองเพื่อชีวิตที่ดีของประชาชน ดังนั้น ผู้ปกครองจึงไม่ควรถูกพันธุนาการด้วยข้อผูกมัด ไตๆ ที่จะนำไปสู่ความโลภ โกรธ หลง อันจะทำให้เสียคุณธรรม ด้วยเหตุนี้จึงต้องล้มเลิกกรรม สิทธิส่วนตัวทุกอย่างคือ ทรัพย์สินและการมีครอบครัวเพราะทรัพย์สิน เป็นสาเหตุของความโลภ และเป็นการนำไปสู่การแย่งชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครอง นอกจากนี้การมีครอบครัว คือ บุตรและ ภรรยา จะเป็นสาเหตุของการแสวงหาทรัพย์สินเพื่อนำมาบำรุงครอบครัว สาเหตุที่เพลโตไม่ให้ผู้ ปกครองมีทรัพย์สินและครอบครัว เนื่องจากสภาพทางสังคมและการเมือง ที่ปล่อยให้พวกที่ชอบ แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพรรคพวกเข้ามาปกครองรัฐ ทำให้คนเอรعنส์ต้องฟ่ายแพ้ แก่สปาร์ตา

ส่วนระบบการปกครองนั้นเพลโตมีความเห็นต่างกับพระพุทธศาสนา กล่าวคือการ ปกครองที่ดีของเพลโต คือ การปกครองระบบราชาธิปไตยและการปกครองระบบอภิชนาธิปไตย

4.2.3 ผู้ปกครอง

พระพุทธศาสนาและเพลโต มีความเห็นตรงกันในเรื่องผู้ปกครอง คือ ผู้ปกครองเป็นผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน

ในทัศนะพระพุทธศาสนา ผู้ปกครองมีหน้าที่ให้การปกป้องคุ้มครอง รักษาความสงบเรียบร้อยและระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อสร้างให้สังคมเป็นสังคมแห่งสันติสุข ซึ่งผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม จนประชาชนพึงพอใจ ผู้ปกครองมีลักษณะเป็นธัมมิกราชา การที่พระพุทธศาสนาเห็นว่าผู้ปกครองจะต้องเป็นธัมมิกราชา ก็เพราะในสมัยพุทธกาล การปกครองส่วนใหญ่เป็นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การแก้ปัญหาการปกครองจึงอยู่ที่การทำให้ผู้ปกครองเป็นคนดี และการเป็นคนดีก็คือ การยึดถือธรรมเป็นหลัก นั่นคือ การเป็นธัมมิกราชา ซึ่งลักษณะของธัมมิกราชามีกล่าวเอาไว้ในจกกวัตติสูตรอย่างชัดเจน คือ ทรงตั้งอยู่ในธรรม ยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครอง ไม่ใช่อารมณ์หรืออคติ ทรงสั่งสอนให้ประชาชนตั้งอยู่ในธรรม เมื่อประชาชนยึดมั่นในธรรมแล้วก็จะไม่สร้างความชั่ว ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในสังคม และจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เผยแพร่ธรรมให้แก่พระราชาราชินีแทนที่จะขยายอำนาจโดยใช้กำลังเพื่อนำบ้านเมืองอื่นมาอยู่ในการปกครองของตน แต่ใช้การขยายอำนาจโดยการขยายอำนาจแห่งธรรมออกไป เมื่อพระราชาราชินีทั้งหมดตั้งอยู่ในธรรมก็ย่อมไม่มีการรุกรานและทำสงครามกัน ทำให้ประชาชนในทุกรัฐ อยู่กันอย่างสงบสุข ดูแลคนยากจนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีไม่อดอยาก ตลอดจนดูแลสัตว์ต่าง ๆ ไม่ให้ถูกเบียดเบียนให้อยู่อย่างสงบสุข ความเป็นธัมมิกราชานี้ ไม่อาจสร้างขึ้นโดยใช้ระบบภายนอก แต่ต้องอบรมให้เกิดขึ้นภายในองค์ของพระราชาท่านั้น บัจฉัยภายนอกเป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น

ในทัศนะของเพลโต ผู้ปกครองมีหน้าที่ในการสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนผู้อยู่ภายในรัฐ ผู้ปกครองจึงต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะในการเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้ มีความเข้าใจความแตกต่างระหว่างความดีความชั่ว สามารถชักนำให้ประชาชนรู้คุณค่าของการทำความดี เพื่อเป้าหมายของการมีชีวิตที่ดี ซึ่งผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรม ถ้าผู้ทรงคุณธรรมเป็นผู้ปกครอง สิ่งชั่วร้ายจะหมดไปจากรัฐ ดังนั้น ผู้ปกครองที่เหมาะสมในการสร้างชีวิตที่ดีให้กับประชาชนทั้งรัฐ คือนักปรัชญา เพราะนักปรัชญาเป็นผู้ที่รักความรู้ที่แท้จริง ไม่ปล่อยใจไปตามอำนาจกิเลส จิตใจจึงตั้งอยู่เสมอ และสามารถเข้าถึงโลกแห่งแบบ ตามทัศนะของเพลโตแล้ว นักปรัชญาเป็นบุคคลที่ไม่เหมือนใคร กล่าวคือ แม้ตัวเขาเองจะอยู่ในโลกนี้ แต่จิตใจของเขามีได้อยู่ในโลกนี้ แต่ได้มอบให้สวรรค์เสียแล้ว (พิน ดอกบัว, 2532 : 163) กล่าวคือ ถึงแม้เขาจะมีชีวิตในโลก แต่จิตใจของเขาไม่ตกอยู่ในอำนาจวัตถุ โดยเฉพาะทรัพย์สินเงินทอง ต่าง ๆ เขาเห็นเรื่อง

นามธรรมคุณงามความดี มีความสำคัญกว่า และเมื่อว่างจากภารกิจในการปกครอง เขาจะอุทิศเวลาให้กับการแสวงหาความรู้เรื่องแบบต่อไปอีก บ้านเมืองนั้นจะประสบแต่ความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้จึงได้ชื่อว่า ราชาปราชญ์ การที่เพลโตต้องเน้นให้ผู้ปกครองเป็นบุคคลที่มีความรู้จนเป็นราชาปราชญ์ ก็เพราะเพลโตได้เห็นความล่มสลายของนครรัฐเอเธนส์ และการประหารชีวิตของโสกราตีส ก็เนื่องมาจากการที่ให้บุคคลที่ไม่มีความรู้ ไม่สามารถแยกแยะความดีความชั่วออกจากกันได้ และไม่รู้ว่สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว เข้าไปบริหารบ้านเมืองย่อมจะทำให้บ้านเมือง พังพินาศ เพลโตเห็นว่าการพัฒนามนุษย์ให้รู้ว่ความดีเป็นสิ่งที่ควรกระทำ และความชั่วเป็นสิ่งที่ต้องงดเว้นนั้น ถ้าหากให้มนุษย์พัฒนาเอง เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้น จึงต้องมีรัฐเป็นผู้จัดการศึกษาอย่างถูกเพื่อจะได้ไม่เรียนในสิ่งที่ผิด ๆ สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในนครรัฐเอเธนส์ ซึ่งเป็นตัวอย่างของการปกครองที่นำเอาผู้ที่ไม่มีความรู้ ไม่มีความสามารถ ไม่มีคุณธรรมในการปกครองเข้าไปบริหารบ้านเมือง

4.2.4 ความหมายของธัมมิกราชาและราชาปราชญ์

พระพุทธศาสนาและเพลโตมีความเห็นตรงกันว่า ธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ หมายถึง นักปกครองที่ดี นั้นหมายความว่า สามารถทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นภายในรัฐ และให้ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข เหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาและเพลโตคิดถึงนักปกครองที่ดีก็เพราะว่าในสังคมอินเดีย ซึ่งถูกปกครองโดยพวกกษัตริย์และพวกพราหมณ์ มิได้ทำให้ประชาชนได้รับความสงบสุข เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เนื่องจากการยึดถือเรื่องวรรณะว่าเป็นสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้เจ้าได้กำหนดไว้ ผู้ใดเกิดมาในวรรณะใดแล้ว จะต้องอยู่ในวรรณะนั้นตลอดชีวิต ทำให้คนในสังคมไม่ได้รับความยุติธรรม เกิดปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากการถือวรรณะ เช่น การดูหมิ่นเหยียดหยาม การเอารัดเอาเปรียบและการเบียดเบียนกัน ทำให้สังคมอินเดียต้องประสบกับความเดือดร้อน วุ่นวาย ไม่มีความสงบสุข

ส่วนสังคมกรีก ก็ไม่มีนักปกครองที่มีคุณธรรมเข้ามาบริหารบ้านเมือง เกิดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างคนในสังคม นอกจากนักปกครองเป็นคนที่ไม่มีคุณธรรมแล้ว ยังไม่มีสติปัญญาพอที่จะรู้ว่ใครดีใครชั่ว จากกรณีทีประหารชีวิตโสกราตีส ซึ่งเพลโตถือว่าเป็นคนดี มีคุณธรรมมากที่สุดในสมัยนั้น เพราะนักปกครองไม่มีสติปัญญาและไม่สามารถที่จะทำใหรัฐเกิดความสงบสุขได้

ดังนั้น พระพุทธศาสนาและเพลโต จึงต้องการนักปกครองที่ดีที่สามารถสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนและรัฐ

4.2.5 คุณสมบัติของธัมมิกราชาและราชาปราชญ์

พระพุทธศาสนาและเพลโต มีความเห็นตรงกันในเรื่องคุณสมบัติของธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ทรงธรรม ผู้ใช้ธรรมในการปกครอง

การที่พระพุทธศาสนาและเพลโต มีความเห็นตรงกัน เพราะการปกครองเป็นเรื่องของอำนาจ และผู้ปกครองเป็นผู้ใช้อำนาจ ถ้าหากผู้ใช้อำนาจเป็นผู้ที่ไม่มีคุณธรรม ก็ย่อมจะไม่ใช้ธรรมในการปกครอง อาจใช้กำลังเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองมากกว่าที่จะทำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เหตุที่พระพุทธศาสนาและเพลโต เห็นพ้องในเรื่องนี้ก็คงจะมาจากความต้องการที่จะมีนักปกครองที่ดี ที่สามารถสร้างความสุขความเจริญให้เกิดขึ้นกับรัฐได้

นอกจากคุณสมบัติ คือ การเป็นผู้ทรงธรรมแล้ว เพลโตยังต้องการให้นักปกครองเป็นผู้ที่มีความสง่างาม และมีความรู้ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่เพลโต ให้นักปกครองศึกษาวิชากายบริหารและวิชาดนตรี เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงงดงามได้สัดส่วน ในด้านความรู้จะต้องมีความรู้ขั้นสูงสุด คือ การรู้จักแบบ(Form) ซึ่งผู้ที่จะมีความรู้ถึงขั้นนี้ได้ ก็มีเพียงราชาปราชญ์เท่านั้น ส่วนวิธีการที่จะให้เข้าถึงแบบ(Form) ก็ด้วยระบบการศึกษาที่เพลโตได้วางเอาไว้เพื่อเป็นหนทางสร้างนักปกครองให้เป็นราชาปราชญ์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เพลโต นอกจากจะเน้นคุณธรรมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า เพลโตให้ความสำคัญกับคุณสมบัติของผู้ปกครองทั้งทางด้านร่างกาย ความรู้ และคุณธรรม ซึ่งผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ตามที่เพลโตวางไว้ บุคคลคนนั้นจึงเป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบ เพราะเพลโตมีความเชื่อในเรื่องโลกแห่งแบบ ดังนั้น ราชาปราชญ์ที่สมบูรณ์แบบ จึงเป็นบุคคลที่อยู่ในโลกแห่งแบบ ส่วนพระพุทธศาสนาเน้นให้ผู้ปกครองเป็นผู้ทรงธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของนักปกครองที่ดี ส่วนคุณสมบัติทางด้านร่างกายและความรู้ เป็นเพียงองค์ประกอบเท่านั้น

4.3 ประเด็นที่แตกต่างกันในแนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์

พระพุทธศาสนาและเพลโต มีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องวิธีการที่ได้มาซึ่งธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ กล่าวคือ

พระพุทธศาสนาใช้วิธีการคัดเลือกธัมมิกราชาโดยอาศัยขบวนการทางสังคม ซึ่งมีประชาชนเป็นผู้คัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมกับตำแหน่งผู้ปกครอง โดยพิจารณาจากการมีธรรม ซึ่งมี 3 ลักษณะคือ

1. ธรรมอันเป็นคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดี ได้แก่ ทศพิธราชธรรม
2. ธรรมที่ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น จักกวรรตวัตร ราชสังคหวัตร
3. ธรรมที่ใช้เป็นหลักในการปกครอง คือ ธรรมาธิปไตย หรือการปกครองโดยธรรม

การที่พระพุทธศาสนาใช้วิธีการนี้ในการคัดเลือกผู้ปกครอง เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่า การเป็นผู้ปกครองมิใช่เป็นเพราะชาติกำเนิดที่เกิดมาในวรรณะกษัตริย์ แต่การเป็นผู้ปกครองใครก็เป็นได้ หากผู้ที่เข้ามาเป็นผู้ปกครองเป็นผู้มีคุณธรรม ได้รับการยอมรับและได้รับการไว้วางใจจากประชาชน เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ การที่ประชาชนจะเลือกใครเข้ามาทำหน้าที่ในการใช้อำนาจแทนนั้น สิ่งที่ประชาชนต้องคำนึงคือ บุคคล ๆ นั้น จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม ใช้ธรรมเป็นหลักในการปกครอง มิใช่อ้างว่าตนเองเป็นตัวแทนของพระเจ้าเป็นเจ้า จึงมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะปกครอง ซึ่งประชาชนผู้ได้ปกครอง ก็ต้องยอมรับการปกครอง โดยไม่มีสิทธิที่จะโต้แย้งใด ๆ ทั้งสิ้น

ส่วนเพลโต ใช้วิธีการคัดเลือกราชาปราชญ์ โดยระบบการศึกษา เพราะเพลโตเชื่อว่าการศึกษาคือเครื่องมือในการสร้างคนให้เป็นนักปกครอง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องกลั่นกรองที่ประกันว่า คนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเท่านั้นที่จะได้เป็นผู้ปกครอง แม้เพลโตจะให้ความสำคัญกับการศึกษา แต่เพลโตก็ยังเชื่อในความแตกต่างของมนุษย์โดยธรรมชาติ กล่าวคือ เพลโตเห็นว่าทุกคนภายในรัฐควรได้รับการศึกษาในช่วงแรกจนกว่าจะอายุครบ 18 ปี เพื่อให้มีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง เพื่อจะได้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับการเป็นชนชั้นราชกร เพราะเพลโตเชื่อว่าจะมีมนุษย์เพียงจำนวนน้อย ที่จะมีความสามารถในการศึกษาในระยะที่ 2 เพราะการศึกษาในระยะที่ 2 ต้องใช้ความรู้ความสามารถมากขึ้น ทั้งทางคณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์ และในที่สุดก็จะมีผู้ที่มีความสามารถเข้าไปสู่การศึกษาในระยะที่ 3 ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก เมื่อผ่านการศึกษาระดับทั้ง 3 ระยะ ก็จะได้บุคคลที่มีคุณสมบัติที่จะเป็นราชาปราชญ์ ระบบการศึกษาของเพลโตจึงเป็นกระบวนการแบ่งแยกประชาชน ตามธรรมชาติของแต่ละคน คือ พวกที่มีธรรมชาติรักการผลิตจะถูกคัดออกเมื่อจบการศึกษาในระยะแรก เพื่อไปทำหน้าที่เป็นราษฎร พวกที่รักความกล้าหาญ ต้องการชื่อเสียงเกียรติยศ จะถูกจัดเป็นทหาร และในที่สุดผู้ที่มีธรรมชาติ รักความรู้ ซึ่งมีเพียงส่วนน้อยก็จะเป็นชนชั้นนักปกครอง แม้เพลโตจะมีความก้าวหน้าในการเห็นคุณค่าของการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนในสังคมได้รับการศึกษา แต่ขณะเดียวกันเพลโตมีทัศนคติที่ล้าหลังเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ระบบการศึกษาของเพลโต จึงกลายเป็นกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นของมนุษย์ไปโดยปริยาย การที่เพลโตให้ความสำคัญกับการศึกษาจนเชื่อว่าระบบการศึกษาจะสามารถทำให้ได้ผู้ปกครองที่เป็นราชาปราชญ์ นั้น ก็เนื่องจากเพลโตเห็นว่าปัญหาของนครรัฐเอเธนส์ อยู่ที่การศึกษา แม้การศึกษาจะเป็นเรื่องบังคับ แต่เป็นเรื่องที่เอกชนจัดทำขึ้น ทำให้การศึกษาไม่มีคุณภาพ ทำให้เกิดการปกครองโดยคนที่ไม่มีความรู้ ความสามารถเพราะ

ฉะนั้นรัฐจึงต้องเป็นผู้จัดระบบการศึกษาที่ถูกต้อง เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อจะได้คนที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสามารถเข้ามาบริหารบ้านเมือง

ความสรุป

การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์นี้ ทำให้พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นยุคใด สมัยใด ไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของโลก ต่างเกิดขึ้น และเป็นไปตามสภาพของสังคมและการเมืองที่เป็นปัญหาของสังคมนั้น แนวคิดเรื่องธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ ก็เช่นเดียวกันแม้จะเกิดขึ้นในคนละซีกโลก แต่มีข้อเหมือนกันตรงที่เป็นแนวคิดที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในยุคนั้น

ในการเกิดแนวความคิดที่จะสนองตอบสภาพปัญหาที่ต่างกัน จึงทำให้มีรายละเอียดที่มีทั้งส่วนที่แตกต่าง และคล้ายกันตามสภาพของบริบททางสังคม และความเชื่อพื้นฐาน ดังกรณีของธัมมิกราชาและราชาปราชญ์ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เหมือนกันคือ ความคาดหวังที่ต้องการให้นักปกครองกระทำทั้งพระพุทธศาสนาและเพลโต ต่างคาดหวังที่จะให้นักปกครองซึ่งมีความสามารถ สร้างให้เกิดประโยชน์สุขแก่ปวงชนในสังคม และก็มีส่วนที่แตกต่างกันคือ กระบวนการที่จะได้มาซึ่งนักปกครองที่ดี ดังที่พุทธเน้นกระบวนการที่มีมหาชนเป็นผู้คัดเลือก ขณะที่เพลโตเน้นระบบการคัดเลือกที่เรียกว่า ระบบการศึกษา